

BOGUSŁAW POLAK [red.]: *Czyn zbrojny Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919*. Materiały z V Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, Kościan, 3 kwietnia 1984 r. — Instytut Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie oraz Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Kościanie. Wyd. Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie 1984, 130 ss., 14 s. tabl.

BOGUSŁAW POLAK [red.]: *Biografistyka Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919*. Materiały z VI Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, Kościan, 19 kwietnia 1985 r. — Instytut Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie oraz Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Kościanie. Wyd. Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie, 1985, 172 ss., ilustr.

BOGUSŁAW POLAK [red.]: *Prawdy i fikcje Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919*. Materiały z VII Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego, Kościan, 25 kwietnia 1986 r. — Instytut Nauk Społecznych Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie oraz Związek Bojowników o Wolność i Demokrację w Kościanie. Wyd. Wyższej Szkoły Inżynierskiej w Koszalinie 1987, 199 ss., ilustr.

Publikacje powyższe są pokłosiem trzech kolejnych ogólnopolskich spotkań historyków Powstania Wielkopolskiego, które odbyły się w Kościanie w latach 1984 - 1986. Inicjatywa podjęta po ośmiu latach przerwy (niezależnej od organizatorów) jest cenna badawczo i potrzebna społecznie; aktywizuje prócz profesjonalistów znaczny krąg kombatantów i osób emocjonalnie zaangażowanych w sprawy związane z kultywowaniem powstańczej tradycji i czynu zbrojnego Wielkopolan. Wcześniej, w latach 1972 - 1975, ukazały się cztery tomy zawierające materiały z poprzednich sesji.

We wstępie do pierwszej z prezentowanych prac czytamy: „Seminaria kościańskie systematyzują stan badań i wytyczają ich nowe kierunki...” (s. 5). Dotychczasowy dorobek cyklicznego forum w pełni potwierdza realizację ambitnych celów organizatorów i uczestników, stanowiąc udaną próbę śmiałego i twórczego formułowania badawczych problemów, odkrywających, jakże często, obszary dotąd mało poznane lub ciągle czekające na swego odkrywcę.

Prace ujęte w formę kilkunastu wnikliwych referatów i kilkudziesięciu komunikatów, głosów w dyskusji i postulatów badawczych przynoszą rezultaty dociekań historyków reprezentujących różne ośrodki naukowe w kraju oraz wielkopolskich regionalistów, silnie związanych z miejscem swego zamieszkania.

Pierwszą z omawianych prac otwiera tekst Bernarda Piotrowskiego poświęcony osiemdziesiątej rocznicy urodzin wybitnego historyka oraz jednego z inicjatorów badań nad Powstaniem — profesora Zdzisława Grota. Sam Jubilat omawia Powstanie Wielkopolskie w kontekście jego prądródeł — polskich tradycji powstań narodowych. Koncepcje Narodowej Demokracji, wyrażone stosunkiem do czynu zbrojnego jej politycznego ośrodka — Komisariatu Naczelnej Rady Ludowej (dalej: KNRL), przedstawia Antoni Czubiński. Studium na temat organizacji wielkopolskich sił zbrojnych prezentuje B. Polak. Autorzy kilkunastu głosów w dyskusji podejmują szczegółowe zagadnienia związane m. in. z rolą powstańczego lotnictwa (Z. Bulzacki), artylerii (A. Wesołowski), problematyką wojskową frontu zachodniego (Z. Kościański), analizą bazy źródłowej dotyczącej powstania w kontekście zasobu Centralnego Archiwum Wojskowego (CAW) w Warszawie (T. Wawrzyński) i zbiorów Muzeum Okręgowego w Lesznie (E. Śliwiński), a także prasą, w wielu wypad-

kach niezastąpionym źródłem do poznania jego dziejów. Sylwetkę gen. Józefa Dowbor-Muśnickiego, głównodowodzącego powstaniem nakreślił P. Bauer. Aktualne problemy badawcze sprecyzował M. Rezler.

Kolejny tom zawiera materiały z sesji poświęconej biografistyce Powstania. Temat to niezwykle interesujący, choć nienowoty. Pierwsze próby utrwalenia sylwetek powstańców podjęto w latach trzydziestych (*Album Powstańców i Niepodległościowców Ziem Zachodnich*, Poznań 1937-1939). Jak się wydaje, organizatorzy nie przypadkowo zaproponowali taką tematykę. Wyjaśnia ją oraz inicjuje problem biogram autorstwa B. Piotrowskiego. Jest to subtelnie nakreślona przez ucznia sylwetka zmarłego mistrza, profesora Zdzisława Grota, opiekuna społecznego i promotora kościańskich spotkań, autora idei *Słownika Biograficznego Powstańców i Żołnierzy Wojsk Wielkopolskich*, zaproponowanej na pierwszym seminarium w 1972 r.

Kluczowym wszakże tekstem omawianego tomu jest referat B. Polaka informujący o podjęciu systematycznych prac związanych z opracowaniem *Słownika Biograficznego Powstania Wielkopolskiego*, wytyczający zakres podjętych działań oraz problemy natury metodologicznej, stojące przed jego redaktorami (A. Czubińskim i B. Polakiem) oraz licznym zespołem badawczym.

„Do opracowania *Słownika* — konkluduje autor — przystępujemy z dystansu 65 lat, które upłynęły od wybuchu powstania. W żadnej mierze nie sprzyja to autorom przedsięwzięcia. W wojennej połodze zaginęła poważna część zasobu archiwalnego dotyczącego powstania, w tym także akt personalnych. Rodziny zasłużonych powstańców rozproszyły się po kraju, a często i poza jego granicami. W żadnym jednak wypadku nie zwalnia nas to od intensywnych badań biograficznych” (ss. 31 - 32).

Autor nakreślił zbiorową biografię około 200 dowódców powstania, zajmujących w jego strukturze organizacyjnej różne szczeble, „w tym wielu zupełnie zapomnianych i pomijanych nie tylko w fundamentalnych wydawnictwach biograficznych, jak *Polski Słownik Biograficzny*, ale także w opracowaniach regionalnych” (s. 32).

Załączony wykaz 330 haseł *Słownika* oraz podanie jego założeń edytorskich wraz z biogramem próbnym S. Taczaka, pierwszego dowódcy powstania autorstwa B. Polaka pozwala zorientować się w ilości czekającego na opracowanie materiału biograficznego i przekonuje o skali trudności.

W dyskusji najwięcej miejsca poświęcono zasobom źródłowym przedsięwzięcia, materiałom archiwalnym znajdującym się w Archiwum Państwowym w Poznaniu (I. Radke) i CAW (T. Wawrzyński). Przedstawiono także kilka biogramów próbnych wraz z problemami badawczymi wyłaniającymi się w toku ich opracowania.

Dzisiaj, w kilka lat od podjętej inicjatywy, gdy prace nad *Słownikiem* dobiegły końca a dzieło złożono w Wydawnictwie Poznańskim, z niecierpliwością oczekujemy chwili, gdy trafi ono do rąk czytelników, którzy ocenią efekty działań zespołu. Prezentowany tom natomiast urasta do rangi źródła rejestrującego pewien etap badań nad publikacją, wypełniającą dotkliwą lukę w historiografii Powstania Wielkopolskiego i regionu.

Ostatnia z omawianych prac podejmuje intelektualnie fascynujący temat *Prawdy i fikcje Powstania Wielkopolskiego*. Obietnica dana w tytule została spełniona. Autorzy referatów poddali konfrontacji wyniki swych badań z dotąd istniejącymi, nie zawsze wolnymi od pewnych schematyzmów i uogólnień.

Programem poznańskiego ośrodka politycznego, który w zamiarze jego twórców miał być modelowym rozwiązaniem obejmującym także pozostałe polskie zie-

mie, oraz jego doniosłej roli w inspirowaniu i utrwalaniu polskiej myśli zachodniej zajął się T. Grygier, opierając wnikliwe studium na gruntownej bazie źródłowej.

Z rozpowszechnioną w literaturze tezą o beczynności lub małej aktywności Dowództwa Głównego w Poznaniu w okresie sprawowania funkcji głównodowodzącego przez mjra Stanisława Taczaka (28 grudnia 1918 - 15 stycznia 1919) polemizuje B. Polak. Wyniki badań (oparte na wnikliwej analizie polityczno-wojskowej genezy powstania) oraz studia nad postacią pierwszego dowódcy pozwalają w pełni zgodzić się z konkluzją autora o bezzasadności takiego twierdzenia.

Kolejnym, mało znanym problemem polityki ekonomicznej i społecznej KNRL poświęcił swój artykuł P. Bauer; jego wniosek, iż: „Stosowana przez Komisariat polityka ekonomiczna i społeczna stanowiła także ważny czynnik Narodowej Demokracji w walce o władzę w kraju” (s. 82) całkowicie przekonuje.

Spojrzeniem niemieckiej historiografii i publicystyki na stereotypy i legendy o powstaniu zajął się B. Piotrowski, postulując konieczność dalszych badań, (zwłaszcza archiwalnych) tego mało znanego problemu.

Przeciw łatwym uogólnieniom i sloganom dotyczącym powstania, wynikającym najczęściej z mało profesjonalnego, emocjonalnego (chciałoby się powiedzieć — dyletanckiego) stosunku do niego wystąpił z dużą erudycją i stanowczo M. Rezler.

Interesująco naszkicował wpływ wielkopolskiego czynu zbrojnego na rozwój pomorskiego ruchu niepodległościowego O. Borkowski. Dyskusja przyniosła ponadto kilka cennych refleksji, zwłaszcza głos M. Rezlera o ikonograficznej legendzie powstania.

Niezwykle potrzebne to książki. Ich znaczenia nie umniejsza malejący nakład, wskutek którego są one trudno dostępne, zwłaszcza w mniejszych ośrodkach, i w niewielkim stopniu zaspokajają znaczny krąg odbiorców. Warunki obiektywne, wynikające z trudności poligraficznych i finansowych, nie sprzyjają przedsięwzięciu, godząc także w objętość poszczególnych tomów i zmuszając redakcję do skracania wielu tekstów, w tym, niestety, aparatu badawczego.

Cennym uzupełnieniem są fotografie rejestrujące każde seminarium oraz wiele unikalnych zdjęć archiwalnych dokumentujących zwycięską walkę Wielkopolan, pochodzących głównie ze zbiorów prywatnych B. Polaka, redaktora naukowego wszystkich omawianych publikacji. Na uwagę zasługuje badawcza aktywność i twórcza inicjatywa doświadczonego poznańskiego historyka, pasjonującego się najnowszymi dziejami polskiego oręża, poświęcającego wiele czasu organizacji i przygotowaniu każdego seminarium oraz publikacji będących ich owocem.

Na zakończenie warto wspomnieć o znajdującym się w druku, kolejnym, ósmym już tomie ze spotkania, które odbyło się w kwietniu 1987 r. Zwróciło ono uwagę badaczy na ciągle aktualny temat *Niemcy a Powstanie Wielkopolskie 1918 - 1919*, ściśle związany z szerszym zagadnieniem genezy i funkcjonowania polskiej myśli zachodniej i roli poznańskiego ośrodka politycznego w jej inicjowaniu i rozwijaniu.

Grzegorz Łukomski

BOGUSŁAW POLAK: *Generał Stanisław Taczak 1874 - 1960*. Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 1988, 192 ss.

Bogusław Polak, znany badacz Powstania Wielkopolskiego 1918 - 1919, od dłuższego już czasu w swej twórczości naukowej zwracał uwagę na osobę pierwszego głównodowodzącego powstaniem mjra Stanisława Taczaka. Zajmował się nim zwykle